

LÁSZLÓ ANDOR

Az erdélyi és magyarországi rendek konföderációja Báthory Gábor fejedelemsége idején

„Sokat foglalkoztak az Erdélyi Fejedelemség és a királyi Magyarország ellentéteivel. Az együttműködés kevés figyelmet kapott.” (R. Várkonyi Ágnes)¹

Máig akadnak olyan vélemények, amelyek a két magyar állam szembenállását, kibékíthetetlen ellentétüket hangsúlyozzák. Jelen tanulmány ezekkel szemben azt vizsgálja, hogyan valósult meg együttműködésük egy olyan időszakban, amikor Közép-Európában elterjedtek a rendi konföderációk. Az osztrák, cseh és morva nemesség bécsi békéhez nyújtott 1606. szeptemberi garanciája ugyanis egy újfajta, térségeken átívelő kooperációhoz adott mintát. A Habsburg Monarchia tartományainak rendjei felvették egymással a kapcsolatot, közös érdekeiket felismerve, egymást támogatva igyekeztek politizálni,² miközben szorosabbra fűzték az együttműködést a lengyel nemességgel is. Ebbe a megváltozott nemzetközi viszonyrendszerbe illeszkedtek az Erdély és Magyarország konföderációját előíró egyezségek.

Élete végén Bocskai István több alkalommal szolt a két magyar állam konföderációjáról. Végrendeletében például a mindkét országban élő híveit „az egymás közt való szép egyezségre, atyafíúi szeretetre” intette, hogy „egymás javának engedjenek, és egymás nyavalyáját fájlalják és mindenekben oltalommal, segítséggel légyenek egymáshoz”.³ A bécsi békét az uralkodó a királyság rendjeivel kötötte, az Erdélyről szóló pontok Bocskai személye miatt kerültek bele. Ezért tarthatta fontosnak a fejedelem a két állam közti kölcsönös segítségnyújtást előíró szerződés, a konföderáció jövőbeli megkötését.⁴ Ennek ellenére többen konföderációként tartották számon magát az

1 | R. Várkonyi Ágnes: A fejedelemkori Erdély történetéhez. *Korunk* 3. folyam, XIII. évf. 2002/2. 67–81. 72.

2 | Ehhez lásd pl. Gottfried Schramm: Armed Conflicts in East-Central Europe: Protestant Noble Opposition and Catholic Royalist Factions, 1604–1620. In: *Crown, Church and Estates. Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Century*. Ed. by R. J. W. Evans and T. V. Thomas. St. Martin's Press, New York 1991. (A továbbiakban *Crown, Church*) 176–195.

3 | Bocskai István: *Testamentomi rendelése*. Az előszót és a jegyzeteket írta Szigethy Gábor. Magvető, Bp. 1986. (Gondolkodó Magyarok) 14–16.

4 | Erről lásd pl. László Andor: Bocskai István fejedelem végrendelete. *Erdélyi Múzeum* 83. évf. 2021/1. 54–68.

László Andor (1974) – doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, Szárliiget, laszlo.andor1@gmail.com

<https://doi.org/10.36373/em-2024-1-6>

1606-ban megkötött békét, és úgy vélték, ezzel valamiféle szövetség jött létre Erdély és Magyarország között. A fogalmat ugyanis akkoriban számos értelemben használták, jelenthetett békét (például a bécsi vagy a zsitvatorokit)⁵, szövetséget, szorosabb összefogást, mint amilyen a bécsi béke garantálására alakult ki a Habsburg-tartományok közt.⁶ Időnként így nevezték Erdélyben a három rendi nemzet szövetségét,⁷ valamint a Havasalfölddel és Moldvával való viszonyt is.⁸ A tanulmány azzal foglalkozik, miként érvényesült a fejedelem iránymutatása halála után, mennyire volt erős az igény az együttműködésre, miféle megállapodások születtek a két magyar állam rendjei közt.

Bocskai halála után a felső-magyarországi rendek rövid időn belül több részgyűlést tartottak Kassán, ahol elsősorban sürgős, gyakorlati kérdések voltak terítéken: a korábban a fejedelem uralma alatt álló királysági területek átadása, a Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelemmé választása nyomán hoppon maradt, Bocskai által a tisztségre jelölt Homonnai Bálint lecsendesítése, később a hajdúfelkelés, majd a Habsburg-tartományokkal való szövetkezés és Mátyás főherceg királlyá választása.

5 | „... helyben hagyá Rudolphus a confederatitot vagy bécsi pacificatitot.” Sepsi Laczkó Máté, Lorándffi Mihály udvari concionatora krónikája és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései. 1521–1624. In: *Erdélyi Történelmi Adatok*. III. Szerk. Mikó Imre. Ev. Ref. Főtanoda, Kvár 1858. (A továbbiakban *Sepsi Laczkó Máté krónikája*) 123; „... két császárok között való confoederatio.” Uo. 88.

6 | Amikor 1607-ben Rudolf nem akarja betartani a Mátyás által kötött megállapodást, a magyar követek tiltakoznak, és Sepsi leírása szerint „az országgal a pecsétes confederatiohoz tartják magokat és a hűséghez, és kétszer protestálnak, hogy ha a confederatitot valaki fölbontja, Magyarország oka nem leszen, és ha mi romlás esik valamely országon és nemzetségen, Isten annak okát büntesse meg. Ez idő tájban Rudolphus császár az imperiumbeli státusokhoz minden felé követeket bocskáta, segítséget kér vala a státusoktól, hogy a confederatio ellen is hadd állaná meg bosszúját a magyar nemzeten”. Uo. 122–123; „Hogy azért a szomszéd országok is és az egész Imperium az magyar nemzetség felől idegen indulatra ne jussanak, az szomszéd országoknak, in excusationem descessorum írjon az nemes ország, és megjelentetvén okait eljövésének [...] az szomszéd országoknak is írnya kell, hogy az Bécsben végzett szent confoederatitot in omnibus punctis meg akarja az nemes ország tartani és semmit nem akarnak olyat cselekedni, ki az jószomszédságnak ellene volna... Hiszi azt a nemes ország, hogy ők is hasonlóképpen jura vicinitatis illaeso conservabunt, és mind eleitől fogván való erős bástyájukat az természet szerint való ellenség ellen segítik, építik és oltalmazzák Magyarországot.” Forgách Zsigmond és Dóczy András királyi biztosok 1607. okt. 10-i előterjesztése a kassai részgyűlésen. Dunamelléki Református Egyházkerület Levéltára, Ráday Levéltár, Benda Kálmán irathagyatéka (a továbbiakban DREL, Ráday Lt., Benda-irathagyatéka), Magyar Országgyűlési Emlékek. Iratmások 1606–1608, 16. doboz, Részgyűlések I. A rendek 1607. okt. 12-i válasza. Uo. A felső-magyarországi rendek 1607. okt. 12-i levele a Habsburg Monarchia országaihoz. Uo.; „A bécsi béke által confoederált országoknak írni kell, hogy a frigyét és kötelességüket megtartsák, s a magyar rendek is meg fogják tartani, és hogy azon végházak havi részét, amelyek őket is védik s amelyeknek ezért eddig fizettek, ezután is fizessék.” A felső-magyarországi megyék 1608. jan. 3-i részgyűlésének végzései. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirat-tára (a továbbiakban MTA Kt.), Károlyi Árpád hagyatéka, Az 1608. januári kassai részleges országgyűlésre vonatkozó jegyzetek, Ms 5169/12. fol. 1–2. A nemzetközi szakirodalomban is alkalmazzák ezt a fogalmat a megállapodásra. Lásd Inge Auerbach: *The Bohemian Opposition, Poland, Lithuania and the Outbreak of the Thirty Years War*. In: *Crown, Church* 196–225. 202.

7 | „... perpetuam confoederationem inter tres illas nationes duraturam...” Rákóczi Zsigmond 1607. febr. 19-i levele fejedelemmé választásáról. *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. I–XXI. (1540–1699). Szerk. Szilágyi Sándor. MTA, Bp. 1875–1898. (Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési Emlékek. – A továbbiakban EOE) V. 463.

8 | „Porro, sit nomen domini benedictum, nunc omnes status et ordines hic optata pace et tranquillitate fruuntur, ac cum palatinis etiam utriusque Valachiae confoederatam pacem colimus.” Rákóczi Zsigmond 1607. ápr. 19-i levele Mátyás főhercegnek. EOE V. 481.

A „két magyar haza” egymásrautaltságának gondolata ekkor is jelen volt: az erdélyi rendek kérték a magyarországiakat, hogy szabad fejedelemválasztásuk ellenében ne támogassák Homonnait, hiszen „mindenképpen kötelességünk és fogadásunk, az két ország megsegítené egymást”. Kérésüknek megfelelően a fejedelemjelölt elszigetelődött, és lemondott trónigényéről.⁹

Amikor a kassai rendek hírt kaptak arról, hogy a Porta Lippa és Jenő várának visszaadását kérte a fejedelemtől, 1607 októberében figyelmeztették az erdélyieket, hogy „el ne szakadnának tőlünk”.¹⁰ Ugyaninnen írt egy hónappal később Forgách Zsigmond királyi biztos Rákóczi Zsigmondnak. Soraiból egyértelmű az együttműködés szándéka: „... illik azért, hogy ilyen közönséges veszedelemnek idején ez két ország együtt értvén, egymásnak segítséggel legyen”. A második hajdúfelkelés kitörésének idején Forgách aggódott, nehogy „az egész országnak hite és konföderációja a szomszéd országokkal felbontassék és meghamisíttassék”. Biztosította a fejedelmet, hogy a királyság rendjei tartják magukat „a hittel erősítettett” konföderációhoz és békességhez, megbüntetik azokat, akik esetleg megszegnék azt.¹¹ Úgy tűnik tehát, a magyar főúr is konföderációként tartotta számon a bécsi békét.

Néhány hónap múlva, 1608 elején Pozsonyban a magyar nemesség Mátyás főherceg támogatására konföderációt kötött a felső- és alsó-ausztriai (majd később a morva) rendekkel. Forgách ekkor már szkeptikus volt: korábban „elég konföderációk levének, de az hajdú azzal nem gondol,” mivel „a törökökhöz kötötte magát és a konföderáció mellett ő leszen az ellenség”. Szerinte nem kellett volna „ilyen nagy konföderációt” kötni, ennek nyomán ugyanis zavarok támadtak a szomszéd országokban is.¹² Aggodalmai nem igazolódtak be: hamarosan maguk a hajdúk vonultak e szövetség felkérésére Rudolf ellen, és sikerre vitték Mátyás ügyét.

Ugyanebben az évben foglalta el az erdélyi trónt Báthory Gábor. Az ifjú fejedelem hatalma megszilárdítása érdekében nem csupán a Porta, hanem a magyar király támogatását is szeretne volna biztosítani, és arra kérte a magyarországi rendeket, munkálkodjanak azon, hogy az uralkodó tartsa be a frigyét, vagyis a bécsi békén alapuló jószomszédi viszonyt.¹³ A hozzá küldött királysági követek viszont őt figyelmeztették arra, hogy „a két ország egymásnak köteles”, azaz szerződéses előírás a jószomszédi kapcsolat. Báthory késznek mutatkozott a konföderáció betartására.¹⁴ A békés vi-

9 | Kékedy György és társainak 1607. ápr. 18-i beszámolója a töröknél tett útjukról. MTA Kt., Károlyi Árpád hagyatéka, Az 1607. február–márciusi kassai részleges országgyűlésre vonatkozó iratmások, ill. kivonatok, Ms 5169/14. fol. 71–72.

10 | A királyi biztosok 1607. okt. 10-i proposíciója. MTA Kt., Károlyi Árpád hagyatéka, Az 1607. októberi kassai gyűlésre vonatkozó másolatok, ill. kivonat, Ms 5169/11. fol. 15. A rendek 1607. okt. 12-i válasza. Uo. fol. 26.

11 | Forgách Zsigmond 1607. nov. 12-i levele Rákóczi Zsigmondnak. EOE V. 559–561.

12 | Forgách Zsigmond 1608. febr. 8-i levele Forgách Ferencnek. MTA Kt., Károlyi Árpád hagyatéka, Másolatok az 1608. január–februári pozsonyi országgyűlés irataiból, Ms 5169/6. fol. 132.

13 | Báthory Gábor 1608. febr. 13-i levele Forgách Zsigmond és Dóczy András királyi biztosokhoz. Komáromy András: Levelek és akták az 1607–1608-ki hajdúlázadás történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények* VI. évf. 1893. 72–91. 77–78.

14 | Hoffmann György, Barkóczy László és Lónyai András 1608. márc. 4-i beszámolója Báthory Gábornál tett követségükről. *Pálffy Kata leveleskönyve. Iratok Illésházy István bujdosásának történetéhez 1602–1606*. S. a. r. Ötvös Péter. Scriptum, Szeged 1991. (Adattár XVI–XVII. Századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez 30.) 164. Lásd még: MTA Kt., Károlyi Árpád hagyatéka, Az 1608. februári kassai

szony megőrzése kiemelt fontossággal bírt, erről szóltak az erdélyi rendek választási feltételei is.¹⁵

Mindez néhány hónap alatt megvalósul: Bocskai egykori tanácsosa, Imreffy János három szövetséget kötött. Elsőként a vajdaságok irányába biztosították Erdély helyzetét: május 31-én Havasalfölddel valósult meg az „örökös és felbonthatatlan konföderáció”,¹⁶ hetekkel később a moldvai uralkodóval is hasonló egyezséget üttetek nyélbe.¹⁷ Végül 1608. augusztus 20-án Kassán írták alá az Erdély és Magyarország „szép csendes békességének jövendőben való megtartását” célzó egyezményt. Ennek bevezetése Bocskai egyik levelének ismert szófordulatát ismételte, melynek értelmében az aláírók célja, hogy „egy nemzetek, magyarok és keresztyének lévén egymás vérért ne ontsuk”.¹⁸ A királysági és az erdélyi rendek szövetsége a bécsi megállapodás betartását szolgálta, kölcsönös katonai segítségnyújtást írt elő, kivéve a török elleni háborút. Ezzel kiterjesztették Erdélyre a nyugati Habsburg-tartományokkal létrejött konföderációt: Mátyás a Magyarországgal „konföderátus országokkal együtt, elegendő levelet adnak arról, hogy ez ligában ő nagysága beállott, és ez fölül lött végezések mindenekben megtartatnak”. Báthory ígéretet tett arra, hogy Erdélyt „el nem idegeníti az koronától”.¹⁹ A béke fenntartása és a szövetségkötés széles körű támogatottságnak örült. Ismerjük például Szabolcs megye követeinek utasítását; eszerint

részleges országgyűlésre vonatkozó iratmásolatok, Ms 5169/13. fol. 1, 6; Oborni Teréz: Báthory Gábor megállapodásai a Magyar Királysággal. In: *Báthory Gábor és kora*. Szerk. Papp Klára, Jeney-Tóth Annamária, Ulrich Attila. DE Történelmi Intézete–Erdély-történeti Alapítvány, Debrecen 2009. 111–122. 122.

15 | „Ez felháborodott állapotban ő nagysága mind az két császár között igyekezzék hazánkat békességes állapotban megtartani [...] az két Oláhországgal is az jó szomszédságot megoltalmazza.” Báthory Gábor 1608. márc. 14-i választási feltételei. EOE VI. 90.

16 | Erről lásd Radu Șerban 1608. jún. 5-i levelét a felső-magyarországi rendeknek. Jászay Pál: Oklevelés toldalak. *Tudománytár. Értekezések* 6. köt. 1839. 403–404; Radu Șerban 1608. jún. 8-i levele Rudolfnak. *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*. VIII. Acte și scrisori (1607–1613). Publicate de Andrei Veress. Cartea Românească, Buc. 1935. (a továbbiakban Veress: *Documente* VIII.) 46; Michael Weiss: *Liber annalium raptim scriptus 1590–1612. Continuatio usque 1615*. In: *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*. (Neue Folge). Hrsg. Eugen von Trauschenfels. Johann Gott, Kronstadt 1860. 200–201. Lásd még: Báthory 1608. jún. 12-i levelét a beszerceieknek. *Documente privitoare la istoria romanilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. XV. Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni (Bistrița, Brașov, Sibiu). Publicate de N. Iorga. Partea II. 1601–1825. Buc. 1913. (A továbbiakban Hurmuzaki XV/2.) 837–838; Báthory Gábor 1608. jún. 12-i levele Mikó Györgynek. Veress: *Documente* VIII. 47.

17 | Az 1608. júl. 18-i megállapodás szövegét közli Michael Weiss: *i. m.* 204–205. Lásd még: Báthory 1608. aug. 1-i levele a beszerceieknek. Hurmuzaki XV/2. 838–839; Báthory 1608. okt. 25-i levele a szebenieknek. Uo. 841; Báthory Gábor 1608. nov. 14-i levele Szeben városának. Veress: *Documente* VIII. 53–54.

18 | „... egy nemzetek lévén, ebben az közönséges magunk életének oltalmáért, hütünknek és szabadságunknak háborgató ellensége ellen való támadásunkban kegyelmetek is velünk egy hajóban evez...” Bocskai 1605. márc. 19-i levele a dunántúli nemességnek. Lásd Bocskay István leveleskönyve. 1605. mart. 20–ápril 29. Közli Thaly Kálmán. *Magyar Történelmi Tár* 1874. 78.

19 | A megállapodás szövegét lásd Roderich Gooss: *Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690)*. Adolf Holzhausen, Wien 1911. 376–378; Illésházy 1608. aug. 19-i levele Mátyásnak a Báthory követeivel való tárgyalásról. DREL, Ráday Lt., Benda-irathagyaték, Magyar Országgyűlési Emlékek 14. (Kézirat), 17. doboz, 1608. július–augusztusi kassai részgyűlés; Illésházy 1608. aug. 20-i levele Mátyásnak, melyben tájékoztatja a létrejött megállapodásról. MTA Kt., Károlyi Árpád hagyatéka, Az 1608. július–augusztusi kassai részleges országgyűlésre vonatkozó másolatok és jegyzetek, Ms 5169/22. fol. 20.

ragaszkodniuk kellett a bécsi béke pontjaihoz, annak érdekében, „hogymi közben és mezőn lakozván, szabadságunkban és eleinktől vérel szerzett örökségünkben maradjassunk meg békével, az jó szomszédtság mindkét felől megtartatván”.²⁰

A megállapodás Angyal Dávid értékelése szerint a magyarországi rendek vezetőjének, Illésházy Istvánnak „bölcsmérsékletét” és „jóindulatát” dicsérte. Bocskai egykori főtanácsosának célja, hogy Erdély felől „ne lenne semmi féle ellenségünk és semmi félelmünk”.²¹ Ugyanő beszélt a felső-magyarországi rendek előtt „az szomszéd országokkal öszvekötelezés”-ről, vagyis a pozsonyi konföderációról. Bár a királyi tanácsosok közt szép számmal akadtak, akik ellenezték a szerződést, a majdani nádor hajlandó volt engedményeket tenni, nem ragaszkodott Erdély törökkel szembeni kötelezettségvállalásához, tehát Báthorynak nem kellett vállalnia, hogy az oszmánok ellen is segíti a királyságot.²² A tárgyalásokon a résztvevők többsége Bocskai egykori táborából került ki: az erdélyi Imreffy mellett a királyság részéről Illésházy, Vízkelety Tamás, Hoffmann György, akik korábban az 1606-os bécsi békealkudozásokkor mind képviselték a felkelők táborát.

Szilágyi Sándor értelmezésében ezzel a két magyar állam viszonya „nevezetes stádiumba lépett,” az egyezményt „kassai kiegyezésnek”, másutt „véd- és dacsözvetségnek” nevezte.²³ „Bocskai kezdeményezései kezdtek valóra válni” – értékelt Makkai László, aki szerint a szövetségkötéssel a fejedelem „legfőbb kívánsága is teljesülni látszott”.²⁴ Létrejött ugyanis a Bocskai végrendelete értelmében megvalósítandó, konföderációnak mondott szerződés, amelyről az 1606. decemberi kassai gyűlésen

20 | Szabolcs megye 1608. júl. 21-i utasítása követői számára. MTA Kt., Károlyi Árpád hagyatéka, Az 1608. július–augusztusi kassai részleges országgyűlésre vonatkozó másolatok és jegyzetek, Ms 5169/22. fol. 3.

21 | Illésházy 1608. aug. 6-i kassai levele Thurzó Györgynek. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 69. fol. 56.

22 | „... az úristen ő szent fölsége Matthias herceg urunk gubernátorunk atyai gondviselése által mine-mő öszkezt ada, az bécsi végezések és pacificatiók bizonyoságot tesznek róla, kiből mind az keresztin-séggel való megbékéllés, sőt az szomszéd országokkal öszvekötelezés is, mind az törökkel való békes-ségnek vighöz vitele következik, és kijöve.” Illésházy István 1608. júl. 29-i beszéde a kassai gyűlésen. A köpcsényi levéltárból. Közli F[ejérpatak] L[ászló]. *Történelmi Tár* 1879. 388–389; Angyal Dávid: Báthory Gábor uralkodása. *Századok* XXX. évf. 1896/1. 23–46. (A továbbiakban Angyal: *Báthory*) 27; Angyal Dávid–Dézsi Lajos: *Magyarország története II. Mátyástól III. Ferdinánd haláláig*. Athenaeum, Bp. 1898. (A magyar nemzet története VI.) 74.

23 | Szilágyi Sándor: Báthory Gábor erdélyi fejedelemsége. *Budapesti Szemle* 20. köt. 1864. 3–53. (A továbbiakban Szilágyi: *Báthory fejedelemsége*) 10–12; uő: Báthory Gábor háborúja Havasalföld és Magyarország ellen (1611). *Budapesti Szemle* 2. köt. 1865. 3–43. (A továbbiakban Szilágyi: *Báthory háborúja*) 3–4; uő: *Báthory Gábor fejedelem története*. Ráth Mór, Pest 1867. (A továbbiakban Szilágyi: *Báthory fejedelem*) 299–300; EOE VI. 16.

24 | Makkai László: A Bocskai-felkelés. In: *Magyarország története 1526–1686*. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Akadémiai, Bp. 1985. (Magyarország története tíz kötetben 3/1.) 770. Ugyanerről írt később Papp Sándor: Homonnai-Drugeth Bálint fellépése Bocskai örököséeként. *Studia Caroliensia* 7. évf. 2006/1. 133–152. 140.

határozat is született. Az egyezményt elfogadták az erdélyi rendek és a fejedelem,²⁵ majd 1608. december elején a pozsonyi országgyűlés rendjei és II. Mátyás király,²⁶ a törvénycikkek közé is bekerült.²⁷

Makkai szerint a megállapodással „a közép-kelet-európai országok rendi testületeinek összefogása és a rendi államok konföderációja a megvalósulás küszöbére lépett. Megindult az a politikai fejlődés, amelyet Velence bécsi követe egy évtized távlatából visszatekintve, 1619-ben majd így fog jellemezni: »Mindinkább kiderül, hogy ezeknek a tartományoknak igazi és fő célja konföderációt kötni egymással, és a svájciakéhoz vagy a hollandiai rendekéhez hasonló kormányzatot bevezetni, amennyiben az osztrák ház uralma alól kivonják magukat, vagy azt annyira korlátozzák, hogy névlegessé válik«²⁸.

Ebben az időben, 1612-ben jelent meg Elias Berger udvari történetíró és koszorús költő *Trinubium Europaeum*, avagy *Európai hármasság* című munkája, amelyet az egész kontinensen olvastak, és két év múlva újabb kiadás készült belőle. A korábban Illésházy környezetéhez tartozó szerző a Habsburg Monarchia rendjeinek II. Mátyás uralkodása alatt megvalósuló konföderációját a hatalommegosztás egy politikai tervként vázolta fel. Szerinte ez a közép-európai szövetség képes lenne eredményesen felvenni a versenyt az oszmánokkal csakúgy, mint a franciákkal és a spanyolokkal.²⁹

A következő években a felek a konföderáció „reformálására”, „megjobbítására” és „erősítésére”, egyes feltételek újratárgyalására törekedtek. Báthory továbbra sem akart beleegyezni a török elleni katonai segítségnyújtásba, attól tartott, ha erről a Portán tudomást szereznének, „romlásokra lenne”, későn érkezne „Magyarország Erdélynek oltalmára”, hiszen a császár békét kötött a szultánnal. Ugyanerre hivatkozva nem vállalta az évenkénti ajándék (*honorarium*) küldését a királynak, amit Sztambulban a császárnak való alávetettség jeleként értékelték volna.³⁰

Illésházy halála után az új nádor az ugyancsak protestáns Thurzó György lett. Ő is nagy szerepet játszott a bécsi béke létrejöttében, majd oroszlánrészt vállalt annak elfogadtatásában az 1608-as pozsonyi országgyűlésen. Az Erdéllyel való konföderáció

25 | Báthory Gábor esküje szerint „sem az magyarországi korona, annak jussa és konföderátus országok ellen semmi idegen és ellenséges igyekezettel nem lesznek semmi időben”. Báthory 1608. szept. 22-én kelt eskülevelét már 1785-ben közzétette Batthyány Ignác: *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae et Provinciarum Adiacentium*. I. Gyulafehérvár 1785. 663. Lásd még: Okleveles todalék. Közli Jászay Pál. *Tudománytár. Értekezések* 8. köt. 1840. 192–193. Az erdélyi rendek megerősítik a kassai végzést, illetve Báthory esküje annak betartására. EOE VI. 107–109.

26 | Magyarország hitlevelének pariaja. Pozsony, 1608. dec. 4. Szilágyi: *Báthory fejedelem* 303; II. Mátyás ratifikációja. Roderich Goos: *i. m.* 375–379.

27 | 1608: koronázás utáni XIX. tc. Ugyanakkor a kassai egyezmény szövegének törvénycikkben jelzett beiktatása valamiért elmaradt. A fejedelemség követei még 1609 őszén is hiába kérték II. Mátyást a kassai egyezmény megerősítésére. Az erdélyi követek beadványa 1609. október végéről Mátyáshoz. MTA Kt., Károlyi Árpád hagyatéka, Thurzó György nádorságára vonatkozó iratok, Ms 767/2. fol. 144.

28 | Makkai László: *i. m.* 770. Erről lásd még: *Crown, Church XXV*.

29 | Kees Tészelszky: Elias Berger *Historia Ungarica* című művének keletkezése és háttere (1603/4–1645). In: *Clio Inter Arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyar történetírásról*. Szerk. Tóth Gergely. MTA BTK TTI, Bp. 2014. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 149–167. 158.

30 | „... ha azt cselekedné és a török megértené, egyébire nem magyarázná, hanem hogy teljességesen tőle Erdély elszakadott és subjiciálta magát király urunknak ő felségének, ki is mindjárt veszedelmekre lenne.” Daróczy Ferenc 1609. máj. 13-i követjelentése a nádornak. EOE VI. 128.

ügyét talán még elődjénél is inkább szorgalmazta.³¹ Báthoryval folytatott levelezésükből egyértelmű kettejük elkötelezettsége ez ügyben. „Mi Magyarországgal szentül meg akarjuk a konföderációt tartani” – biztosította a fejedelem a nádort, másutt „ez mostani csendes állapotot és az köztünk való hittel megerősített szövetséget” méltatta. Válaszában Thurzó a közös érdekekről, az egymásrautaltságról írt: szem előtt tartotta „az közönséges csendességet és közöttünk hittel kötelezett szövetséget,” hiszen közismert, „hogy Erdélynek és Magyarországnak mind veszedelemje s mind penig csendességes megmaradása egymással köz, ha egyik megbántatik, a másiknak is fáj, kire az környül való idegen nemzetség igen figyelmez, hogy ha közöttünk szakadást és visszavonást s valami idegenséget tapasztalhatna, régtől fogva való igyekezetre okot venne magának”. Báthorynál olvashatjuk a figyelmeztetést: „... mi lehet nagyobb oka nemzetünknek romlásának az egyenletlenségénél és visszavonásnál”.³² Néhány éve hasonló szavakkal intette leveleiben és végrendeletében összefogásra a két állam rendjeit Bocskai.

A fejedelem ellen 1610 tavaszán Széken elkövetett merénylet³³ után megromlott a viszony, annak feltételezett kitervelői ugyanis Magyarországra menekültek. Forgách szerette volna ismét, „az régi mód szerint” visszacsatolni Erdélyt a királysághoz, „nem kellenék mindenkor szentelt vízzel utánok járni”.³⁴ Báthory hiába kérte az összeesküvők kiadatását, a bűnösöknek „semmi zabolázások nem lótt”. A fejedelem a két állam egyezségére hivatkozott: „Magyarország nekünk is hazánk és nemzetünk, az ki nagyobb hittel lévén egymásnak konföderátusok, mely konföderációt mind ez óráig szentül mi megtartottunk s ezután is megtartunk, valameddig országul Magyarország megtartja velünk.” Thurzó állítólag segítette a fejedelem elől menekülőket, ám ennek ellenére „meggondolván a konföderáció állapotját és Nagyságodat olyan meghitt atyánkfíának tartván”, Báthory továbbra is bízott benne.³⁵

Báthory és Thurzó júniusi „csúcstalálkozásának” célja a konföderáció „confirmálás és jó állapottal való végben vitele” volt.³⁶ A Királydarócon sorra kerülő „szembenlételen” a nádor a két állam „csendességére és az egész magyar nemzetnek javára és előmenetelére” törekedett. Szerinte a szövetséget a kölcsönösség jegyében kivétel nélkül minden lehetséges ellenséggel szemben kell megkötni, „kik ellen egyenlő segítséggel, értelemmel, értékönk, életünk fogytáig oltalmazzuk egymást magunk és

31 | Lásd Thurzó 1610. ápr. 2-i és 10-i leveleit a királyhoz. Az utóbbi szerint: „Considerandum namque est, cum principe Transylvaniae simul et Regno illo mutuum nos habere confoederationem, medio defuncti Dni Comitis St. de Illésházy ininitum.” Thurzó itt arra hivatkozik, hogy Báthory semmit sem tett Mátyás és Magyarország ellen. Idézi Angyal: *Báthory* 36.

32 | Báthory Gábor 1610. febr. 4-i levele Thurzó Györgynek. Komáromy András: *Adatok az 1610. év történetéhez. Történelmi Tár* 1898. (A továbbiakban Komáromy: *Adatok*) 482–483; Báthory Gábor 1610. ápr. 9-i levele Thurzó Györgynek. Uo. 495; Thurzó György 1610. ápr. 17-i levele Báthory Gábornak. Uo. 496–497; Báthory Gábor 1610. máj. 1-i levele Thurzó Györgynek. Uo. 498.

33 | Erről lásd pl. Horn Ildikó: *Önagysága merénylői*. (Gondolatok egy politikai összeesküvésről). In: *Historia manet. Volum omagial Demény Lajos emlékkönyv* 75. Ed. Violeta Barbu, Tüdős S. Kinga. Kriterion, Buc.–Cluj 2001. 237–255.

34 | Forgách gyűlést hirdet Kassára az egyik erdélyi menekült támogatására, ám Thurzó hazabocsátja a résztvevőket. Forgách 1610. ápr. 5-i levelét Thurzóhoz és Thurzó ápr. 20-i levelét Mátyáshoz idézi Angyal Dávid–Dézsi Lajos: *i. m.* 84.

35 | Báthory Gábor 1610. máj. 21-i levele Thurzó Györgynek. Komáromy: *Adatok* 500–501.

36 | Radu Șerban 1610. máj. 5-i levele Imreffy Jánosnak. Veress: *Documente* VIII. 90.

maradékink is”. Thurzó a Bocskai végrendeletében leírtak alapján érvelt: a magyarság megtelepedése óta folyton különféle támadásoknak volt kitéve, a történeti példák és saját tapasztalataik azt bizonyítják, hogy a két állam sorsa összefonódott, „ha Magyarországnak akármely részének, avagy Erdélynek valami romlása néminemű ellenségtől leszen, a szomszédját is involválja abba magával”. A fejedelemség könnyen bajba kerülhet, ha távol tartja magát a magyar részről felajánlott „hasznos szövetségtől”. Ennek köszönhetően ugyanis nem csupán a konföderációban részes felekkel kerülhet szorosabb kapcsolatba, hanem azokkal az államokkal is, amelyek jószomszédi viszonyban vannak ezekkel. Mindez Báthory „örök dicséretes emlékezetire” lesz, bizonyítja, hogy „az keresztyénségtől semmi igyében nem akar kiszakadni,” segítséget is elsősorban onnan várhat, saját és országa sorsát is így biztosíthatja. Ha a fejedelem nem meri magát elkötelezni a Porta ellen, hogyan várhatja, hogy megsegítik, amennyiben a török rátámad? – teszi fel a kérdést Thurzó. Megtörténhet ugyanis, „hogy felségednek és Erdélynek hamarébb megkívántatik az mi segítségünk, hogy nem az onnan való minekünk”. (Szavai hamarosan beigazolódtak.) Javasolta a konföderáció kiterjesztését Moldvára és Havasalföldre, hiszen nyilvánvaló, hogy minél több fél köt szövetséget, „annál nagyobb hasznuk és erősebb oltalmok” lesz belőle.³⁷ Igyekezett megnyugtani az erdélyieket, hogy nem kell tartaniuk a Portától, mert ott tapasztalva a széles körű keresztyény szövetséget, nem fognak háborút indítani. Az erdélyiek eközben azzal vádolták Forgách Zsigmondot, hogy a konföderáció ellenére a fejedelemségre akart támadni.³⁸

A megállapodás elmaradt, Báthory viszont ismételten biztosította a nádort, hogy „csendességben lévén, a konföderációhoz tartjuk azután is magunkat, semmire okot sem adunk, csak onnét ne adjanak”. Mindeközben a kölcsönös bizalmatlanság is jelen volt. A fejedelem tiltakozott az ellene felhozott vádak ellen, ismételten leszögezte: „... mi is magyarok vagyunk és Magyarország nekünk is hazánk,” amióta megkötötték a konföderációt, egy talpalatnyi földet sem igyekezett eltulajdonítani a királysági országrészből. Thurzó viszont úgy vélte, hogy Báthory, kinél „a mi konföderációnknak és nekünk adott hitinek ily kicsiny böcsületi lévén”, Magyarország ellen szövetkezett. A felső-magyarországi rendek bíztak benne, hogy megszületik „a jó módjával való konföderáció köztünk, hogy egyéb külső ellenségek ellen lehessünk annál erősebbek, és oltalmazhassuk hazánknak megmaradott részeit”.³⁹

És valóban, néhány hét múlva, 1610. augusztus közepén a „csendes békeséges megmaradásért”, a „közönséges jót” figyelembe véve, „egy magyar nemzet s keresztyének lévén” a két állam rendjei közt létrejött a második, „újabb, erősebb” kassai konföderáció, amely megerősítette a szinte napra pontosan két éve kötött megállapodást,

37 | Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1594–1613. In: *Gr. Illésházy István nádor följegyzései 1592–1603 és Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1594–1613 Bíró Sámuel folytatóásával*. Közli Kazinczy Gábor. Eggenberger Ferdinánd, Pest 1863. (Monumenta Hungariae Historica. Scriptoros VII. – A továbbiakban *Mikó Ferencz históriája*) 182–183, 272–277; Szilágyi: *Báthory fejedelemsége* 37.

38 | A nádor 1610. jún. 12-i replikája az erdélyiek első feleletére. Komáromy: *Adatok* 502–504. Az erdélyiek végső válasza. Uo. 597–598.

39 | Báthory Gábor 1610. jún. 29-i levele Thurzónak. Uo. 600; Báthory Gábor 1610. júl. 27-i levele a kassai gyűlésnek. Uo. 600–601; Thurzó 1610. aug. 1-i előterjesztése a kassai gyűlésen. Uo. 604–605. A felső-magyarországi rendek 1610. aug. 4-i levele Báthorynak. Báthory Gábor és a hajdúk. Közli Szabó Károly. *Történelmi Tár* 1880. 324–325.

megismételte annak több pontját.⁴⁰ Angyal értékelése szerint a korábbi megállapodás „újabb kiadására” került sor, ugyanakkor a kifogásolt záradék érvényben maradt, az erdélyiek tehát továbbra sem voltak kötelesek katonai segítséget nyújtani a török ellen. Thurzó „örömet lőtet”, a templomban felcsendült a *Te Deum laudamus*. A két tárgyalóküldöttségben ismét Bocskai mellett felemelkedő politikusokat láthatunk: erdélyi részről a már két éve fontos szerepet játszó Imreffy Jánost, Sennyey Miklóst, akit Bocskai tett meg báróvá, és Fráter Istvánt, akiről az egykori fejedelem végrendeletében is megemlékezett. A magyarországiak közt Hoffmann mellett jelen volt például Bocskai egykori tanácsosa, Czobor Mihály is. Szeptemberben a fejedelem és az erdélyi országgyűlés jóváhagyta a megállapodást, „hogy az mi egymás között való egyenletlenségünkkel, visszavonásunkkal és vérontással az külső nemzetségeknek álmélkodásokra egymást ne rontsuk, ne fogyassuk, hanem szeretettel és atyafiúképpen éljünk”.⁴¹

Radu Șerban havasalföldi vajda nem szeretett volna kimaradni a Magyarországgal kötött szövetségből, ezért kérte országának belefoglalását abba. Szándékát a magyar király és az erdélyi fejedelem is üdvözölte: „... az közönséges jóért és hazának megmaradásáért” támogatták a konföderáció kibővítését. A megállapodás egyik pontja Moldva és Havasalföld lehetséges részvételéről szólt,⁴² ezért a dokumentumot Károlyi Árpád a hajdúk és a két vajdaság ügyében kötött konföderációként értékelte.⁴³

A magyar rendek az egyezmény betartásáról biztosították az erdélyieket, és egymást,⁴⁴ az erdélyiek pedig követeket küldtek Magyarországra a szövetség megerősítésének hírével,⁴⁵ és szeretnék volna rávenni a királyt, hogy ő is ratifikálja azt. Az erdélyi küldöttség tagja volt Bocskai egykori titkára és bizalmasa, Péchi Simon, aki monográfusa értékelése szerint Bocskai végrendeletének szellemében tartott beszédet II. Mátyás előtt. A két magyar ország egységét ecsetelő virágos szófordulatai

40 | Még a bevezetésben is pl.: „... az közönséges jót, megmaradást és az confoederatus országok egyességét; Magyarországnak es Erdélynek csendes békességet – úgymint egy magyar nemzet s keresztyének lévén megtekéntvén...”. *Erdélyország Történetei Tára*. II. 1566–1613. Kiadja Kemény József-Nagy Ajtai Kovács István. Kvár 1845. 177.

41 | Uo. 175–188. Thurzó 1610. aug. 15-i levele feleségének. *Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez czobor-szent-mihályi Czobor Erzsébethez*. II. 1601–1616. Athenaeum, Bp. 1876. (A továbbiakban *Thurzó György levelei*) 275. Az erdélyi követek 1610. aug. 17-i térítvénye a kassai pontok megtartásáról. EOE VI. 552–553. Erdélyország rendjei 1610. szept. 6-án ratifikálják a második kassai kiegyezést. Uo. 180–182, 186. A megállapodásról tudósít: *Závodszy György naplója 1586–1624*. Fordította, a jegyzeteket és az előszót írta Tusor Péter. Universitas, Bp. 2011. 32; EOE VI. 38–39; Angyal: *Báthory* 39; Angyal Dávid–Dézsi Lajos: *i. m.* 86–87; *Sepsi Laczkó Máté krónikája* 126. A megállapodásról lásd még pl. Oborni Teréz: *i. m.* 115–116.

42 | Radu Șerban 1610. máj. 5-i levele Imreffy Jánosnak. Veress: *Documente* VIII. 90–91; Mátyás 1610. jún. 3-i levele Thurzónak a vajdaságok részvételéről a konföderációban. Uo. 94; A kassai egyezmény 9. pontja. Uo. 97.

43 | MTA Kt., Károlyi Árpád hagyatéka, Thurzó György nádorságára vonatkozó iratok, Ms 767/2. fol. 211.

44 | Thurzó György 1610. aug. 30-i levele Lépes Bálint nyitrai püspöknek. EOE VI. 40. Forgách kéri Thurzót, írjon Imreffynek és Báthorynak, „hogy tartsák az confoederatiohoz magokat és ne igyekezzenek esmég az confoederatio ellen az előbbi háborúságot és zúr zavart megújítani”. Forgách Zsigmond 1610. aug. 31-i levele Thurzó Györgynek. Komáromy: *Adatok* 607.

45 | Forgách Zsigmond 1610. okt. 10-i kassai levele Thurzó Györgynek. MNL OL, Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 51. fol. 45.

közt egyenesen az összezördülő, majd kibékülésben, még forróbb ölelésben felolvadó szerelmesekhez hasonlította Erdélyt és „Hungariát”.⁴⁶

A király környezetében hamarosan döntést hoztak a fejedelem elmozdításáról, és titokban arra buzdították Forgáchot, hogy erősítse meg a Havasalfölddel és Moldvával kötött konföderációt – Báthory ellenében! Eközben a fejedelem úgy vélte, II. Mátyással „immár tökéletes konföderációnk vagyunk,” és kérte az uralkodót, hogy ratifikálja a szerződést. Szatmár vármegye panaszára azt válaszolta, hajdúit tartják magukat a szövetséghez, ha mégis vétenének ellene, mivel már nemes embereknek számítanak, a konföderáció előírásai alapján kell velük szemben eljárni. Az együttműködés feltétlen hívének mondta magát: „... nemzetségünknek és annak a szép hazának előmeneteliért mindeneket tiszta jó akarattal kgtekkel együtt próbálni ügyekezünk”.⁴⁷

A tél során Báthory Havasalföldre támadt, elűzte Radu Șerbanet, ám a Portán nem nézték jó szemmel terjeszkedési törekvéseit, ezért új vajdát neveztek ki, és a fejedelem kénytelen volt visszavonulni Erdélybe. Imreffy ekkor a konföderáció erdélyi országgyűlési megerősítését ígérte, sőt annak értelmében katonai segítséget kért attól a Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitánytól, aki hamarosan éppen a fejedelem ellen támadt! Az erdélyi főúr érvelése szerint a konföderáció alapján Erdélyt nem idegenítik el a magyar koronától, sőt igyekeznek Havasalföldet és Moldvát is megszerezni, Báthory hadjáratával pedig „utat mutatott szegény hazánknak s nemzetünknek határának recuperálásában”.⁴⁸ Ebben az időben erősítette meg a fejedelem az előző évi kassai megállapodást.⁴⁹ A békepolitikát folytató nádor is szerette volna elérni, hogy az uralkodó hagyja jóvá a második kassai megállapodást (melyet képviselői Erdélyben megerősítettek). Báthory eközben a felek egyenlőségét hangsúlyozta: „... a konföderáció legyen aequalis”, ugyanis így „szolgálhatunk egyenesen, igazán és jó szívvvel egymásnak”.⁵⁰

46 | „Ut enim antea non erat in more positum Hungariam cum Transylvania confoederari, sed absque ullo foederis nexu, quod una gens, unum corpus, unaque respublica existitire...” A követségről és Péchi 1610. okt. 10-i beszédéről lásd Dán Róbert: *Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon*. Akadémiai, Bp. 1987. (Humanizmus és Reformáció 13.) 138–139.

47 | Cesaro Gallo császári követ 1610. okt. 17-i utasítása. EOE VI. 194–195; Báthory Gábor 1610. okt. 19-i utasítása Szinerváraljára a nádorral kezdett alkudozások befejezésére küldött követei számára. Levelek és államokmányok a vörösvári levéltárból (1552–1623). Közli Szilágyi Sándor. *Magyar Történelmi Tár* 1874. 38–43; Báthory Gábor 1610. nov. 9-i levele Nagy Egyedhez. Komáromy: *Adatok* 611; „... melynek nem kellene lenni, az egyszer végbe ment confederatiohoz kellene utrinque magunkat tartani.” Báthory Gábor 1610. dec. 4-i levele Szatmár vármegyéhez. Uo. 613–614; Báthory kéri Mátyást, hogy ratifikálja a szerződést, 1610. dec. 16. EOE VI. 45; Mátyás kéri, hogy Báthory küldje vissza Erdélyben levő követségét, 1611. febr. 20. Szabó Károly: *i. m.* 328; Forgách Zsigmond 1611. febr. 24-i levele Thurzó Györgynek. MNL OL, Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 50. fol. 26.

48 | Imreffy János 1611. ápr. 14-i levele Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitánynak. MNL OL, Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 71. fol. 42; „... az confoederatio meg lévén köztünk, holott az király ő felsége követjét csak immár Szent György napját várjuk, azkoron leszen gyűlésönk és az confoederatiót confirmáltatván az országgal, mingyárást böcsületesen visszabocsátjuk.” Imreffy János 1611. ápr. 19-i levele Forgách Zsigmondnak. Veress: *Documente* VIII. 155–156. Lásd még: Forgách Zsigmond 1611. máj. 5-i levele Thurzó Györgynek. MNL OL, Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 51. fol. 32.

49 | Báthory 1611. ápr. 28-án kelt ratifikációját közli Roderich Goos: *i. m.* 392–399.

50 | Báthory 1611. jún. 30-i utasítása bécsi követeinek. Szabó Károly: *i. m.* 329.

II. Mátyás azonban a hadjárat mellett döntött, a szerződést nem ratifikálta,⁵¹ ugyanakkor Moldvával és Havasalfölddel kötött konföderációt Erdély ellen – ezt Báthory portai áskálódásaival és a török elleni harc hatékonyabbá tételével indokolta.⁵² Thurzó ellenezte az Erdély ellen tervezett háborút, amiért az udvarnál egyenesen Báthory pártolásával vádolták. Feleségéhez intézett leveleiből egyértelműen kitűnik álláspontja: Forgách „oly dolgot akar indítani én akaratom ellen, kiből nem békesség, hanem nagyobb tűz és zűrzavar támadna, kinek vagy akarom vagy nem, eleit kell vennem”. Miután nem tudta megakadályozni a hadjáratot, a következőket írta: „Azon leszek, Isten velem lévén, hogy tehetségem szerint hazánkknak szolgálván, ezt az tüzet eloltsam”⁵³

A csúfos véget ért hadjárat⁵⁴ látszólag a konföderáció kudarcát bizonyította, Lukinich Imre szerint például a két magyar állam közjogi viszonyának rendezetlenségére világított rá.⁵⁵ A szövetségről azonban ebben az időben is hallunk: a lippai őrség csodálkozott az események alakulásán, ők úgy tudták, „az szép konföderáció ő felségek között szépen megegyesedett és véghez ment, kinek mind fejenként felette igen örvendeztünk”.⁵⁶ Hasonlóan írt Petneházy István várkapitány Borosjenőből: „... én mindenkoron ilyen reménységben voltam, hogy ő fölségek közt a konföderáció véghez ment. S mi immár igen örvendeztünk.” Bizott a nádorban, akinek „gondviselése által, az Úristen mind király urunk között, mind az mi fejedelmünk között békességet ad”.⁵⁷ A kolozsvári országgyűlés rendjei is hálásan emlékeztek meg Báthorynak a szomszéd országokkal kötött konföderációjáról, amit „szentül meg is tartott”, Forgách viszont megfeledkezett a megállapodásról, és romlásukra tört.⁵⁸ A felső-magyarországi rendek Thurzónál tiltakoztak a felelőtlen támadás ellen, ugyancsak a konföderáció alapján kérték a békés megegyezésre való törekvése.⁵⁹

Mint ahogy mind a nádor, mind Báthory hajlott a megegyezésre, decemberben Tokajban újabb kiegyezést kötöttek, ismét létrejött az „élhető béke”.⁶⁰ Báthory biztosí-

51 | Angyal: *Báthory* 116. A nádor követének 1611. ápr. 19-i jelentése a Báthoryval folytatott tárgyalásáról. MNL OL, Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 75. fol. 29–31. Megjelent: EOE VIII. 531–533; Forgách Zsigmond 1611. máj. 5-i levele Thurzó Györgynek. MNL OL, Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 51. fol. 32; Báthory 1611. jún. 30-i utasítása bécsi követeinek. Szabó Károly: *i. m.* 329.

52 | Erről lásd pl. Mátyás 1611. máj. 10-i levelét Constantin Movilă moldvai vajdának. Veress: *Documente* VIII. 160–162; Mátyás 1611. júl. 24-i levele Thurzónak. Uo. 187; Kornis Zsigmond és Sarmasági Zsigmond 1611. júl. 16-i levele Dóczy Andrásnak. Uo. 190.

53 | „Erdélyben való táborunk nem igen jó állapotban vagyon” – tette hozzá. Thurzó 1611. júl. 9-i levele feleségéhez. *Thurzó György levelei* 287–288; Thurzó 1611. aug. 31-i levele. Uo. 289.

54 | Erről lásd Vörös Péter: Forgách Zsigmond erdélyi expedíciója 1611-ben. *Hadtörténelmi Közlemények* 124. évf. 2011/3. 864–885.

55 | Lukinich Imre: *Erdély területi változásai a török hódítás korában 1541–1711*. MTA, Bp. 1918. 227.

56 | A lippai vitézlő rend 1611. aug. 8-i levele Thurzó Györgynek. Komáromy András: *Báthory Gábor történetéhez*. *Hadtörténelmi Közlemények* IX. évf. 1896. 273–298. (A továbbiakban Komáromy: *Báthory*) 285.

57 | Petneházy István 1611. aug. 10-i levele Thurzó Györgynek. MNL OL, Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 46. fol. 27.

58 | A kolozsvári országgyűlés törvényei, 1611. okt. 11. EOE VI. 208.

59 | A rendek 1611. nov. 2-i protestációja. *Sepsi Laczkó Máté krónikája* 130–131.

60 | „20. novembris Báthory Gábor a palatinussal békesség felől kezd tractálni.” Uo. 132; „Én kedig immár az békességnek tractátusához kezdettem [...] ha az ország az békességet kívánja és akarja, csak heában igyekeznek azok az kik az háborút akarják és szomjuhozzák, mert az ország ha mellettek nem leszen, nem tudom kivel hadakozzanak. Ha kedig Forgách uram mégis örüli és kívánja az

totta Thurzót, hogy „szentül” meg fogja tartani „a békességet és a magyar nemzettel való szép egyetértést”, kérte őt, hogy „az magyar nemzetnek megmaradását viselje és hordozza úgy szemei előtt, hogy mindennemű ellenségei ellen szép szabadságában, örökös békességében sok háborúságok után iam tandem respirálhasson és az köztünk mostani véghez ment szent békesség örökké maradjon”.⁶¹

Az erdélyi-magyar szövetséget természetesen ki-ki saját érdekei szerint értelmezte: amikor Dóczy András szatmári kapitány birtokainak visszaadására kérte a fejedelmet, Báthory csak akkor volt hajlandó erre, ha „megvalósul” a konföderáció. Ezzel talán a királyi ratifikáció hiányára utalt. Ugyanazon a napon a nádornak arról írt, hogy végrehajtotta a szerződés pontjait, és azokhoz a továbbiakban is tartani fogja magát: a konföderációt „fegyverünkkel is megoltalmazzuk”.⁶² Tavasszal II. Mátyás megerősítette a „szent békességet”, ezzel Angyal szerint Thurzó sūrgetésének engedett.⁶³

A fejedelem minden bizonnyal neheztelt a Portára, amely meggátolta hatalma kiterjesztését Havasalföldre. Talán ennek köszönhetően szánta el magát a végzetes lépésre, a Magyarországgal kötött újabb szövetségre. Pedig számíthatott rá, hogy megrendült benne a török bizalma, a császárhoz való ismételt közeledést ellenséges lépésként könyvelik el Sztambulban, ahol hamarosan trónkövetelők is jelentkeztek. Báthory nagy kockázatot vállalt: „... ez mostani új konföderációt nem egyéb végre csináltuk az királlyal ő felségével és Magyarországgal, hanem titkon öszveköttöttem magamat az királlyal őfelségével és az konföderátus országokkal a török ellen”. Az erdélyi rendeknek hangoztatta, hogy Forgách előző évi támadása ellenére, „hazánknak és magunknak csendességet akarván szerezni, nemcsak megbékélttünk vélek, de örökös békességet szerzettünk”. Állítása szerint a szövetségben „teljességgel kikötöttük, hogy soha török ellen kardot nem vonunk, míg ők okot reá nem adnának”.

lőhúst és bujdosást, ám lássa; én felkelek, és Isten velem lévén, haza megyek.” Thurzó 1611. nov. 11-i levele feleségéhez. *Thurzó György levelei* 298; „Addig irtam az királynak is felőle, hogy az mint tegnap egy postája érkezett ő fölségének és írja levelében, nem idegen ő fölsége is az békességtől.” Thurzó 1611. dec. 6-i levele feleségéhez. Uo. 299; „... ma estve fele érkeztem ide Kassára. Nagy örömmel és becsülettel fogadtanak mindnyájan, örülvén az békességnek. De minemű néven veszik Bécsben, azt immár nem tudom, de bizony volna min örülniök azoknak is, és jó néven vehetnék fáradságomat; mert bizonyos, ha békességre nem hoztam volna az dolgot, ez az egész föld elhasonlott volna ő fölségétől, mind Fátiráig. Én elég hálákat nem adhatok az Úr Istennek érte, hogy véghez vihettem ezt az szent békességet. Az Úr Isten kezében lévén az fejedelemnek is szíve, megesmérteti vele, hogy nem keveset szolgálván ő fölségének és házamnak, jól cselekedtem, Isten segítségével, hogy egyességre és csendességre hoztam ez dolgot.” Báthory Gábor 1611. dec. 21-én kelt megerősítése. EOE VI. 211–213. Az erdélyi rendek térítvénye a váradi [valójában tokaji] pontok megtartása iránt. Uo. 553–554; Thurzó György és követársai 1611. dec. 27-én megerősítik a megállapodás pontjait. Uo. 214–218; Thurzó 1611. dec. 30-i levele feleségéhez. *Thurzó György levelei* 300; Szilágyi: *Báthory háborúja* 41–43; „1611. dec. 27. napján számos oda-vissza folytatott tárgyalás után végre létrejött Erdély fejedelmével az éltető béke.” Závodszy György: *i. m.* 34.

61 | Báthory 1612. jan. 8-i levele Thurzónak. Komáromy: *Báthory* 293.

62 | Báthory 1612. márc. 19-i levele Dóczynak. EOE VI. 57; Báthory 1612. márc. 19-i levele Thurzónak. Komáromy András: *Báthory Gábor történetéhez. Történelmi Tár* 1899. 485–487.

63 | „Jól tudja pedig azt felséged, mely sok mulhatatlansággal mene köztünk véghez az szent békesség, és minemő conditiókkal; melyen felséged is megnyugován, utrinque erős hitlevelet adtunk egymásnak, hogy azt megtartjuk; mely szent békességet mostan az mi kegyelmes urunk is confirmált, mint erről más levelünkben felségednek bővségesen írtunk.” Thurzó 1612. ápr. 17-i levele Báthorynak. *A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára*. IV. 1600–1700. S. a. r. Géresi Kálmán. Franklin Társulat, Bp. 1887. (Codex Diplomaticus Comitum Károlyi de Nagy-Károly) 79.

Az annak idején Bocskai által is használt képhez folyamodott: a megállapodás szükséges, „hogy a két szék között a földön nem maradván, legyen kihez bízunk, viselhessünk gondot magunkra, és annak oltalmára”. Ezért kellett „a keresztyén fejedelmekhez” és a magyar királyhoz folyamodnia, hiszen „keresztyén atyánkfiai” segítségével megakadályozhatják, hogy „szabad választásunk ellen a török császár portájáról jönné fejedelem szép hazánkban”.⁶⁴

1612 tavaszán Ghiczy András, Báthory portai követe a fejedelmi hatalom maga számára való megszerzése érdekében figyelmeztette a szultánt, hogy a királysággal létrejött konföderáció valójában ellene irányult. Néhány hónappal később kegyvesztett tanácsosa, Bethlen Gábor „németességgel” vádolta ugyanott Báthoryt. A fejedelem kérte Thurzót, állítsa késznlétbe a vármegyei csapatokat Erdély megsegítésére. A címzett visszavonulásra, időhúzásra intette Báthoryt, azzal kecsegtette, hogy ilyen módon volna idő összegyűjteni a hadakat.⁶⁵ A fejedelem igényelte a magyarországi segítséget, hiszen „egy haza nevelt fel bennünket, egy nemzetet s vérek vagyunk, hazánkért, nemzetünkért méltó együtt élnünk, halnunk. Mert ha Erdélynek, kit Isten ne adgyon, veszedelme történik, jaj Magyarországnak s keserű bú az egész keresztyénségnek”.⁶⁶ 1612 júliusában, Trencsénben tartott gyűlésükön a dunáninnyi megyék békülékenyek voltak, csupán védelemre szavaztak meg pénzt, nem akarták felbontani a török békét, „hogy erdélyi atyánkfianak, kik velünk konföderátusok, romlásokra ne következzék”.⁶⁷ Ők tehát éppen az erdélyiek érdekének mondták a konföderációban előírt fegyveres segítségnyújtás elmaradását. A fejedelem ekkor éppen nem szorult külső támogatásra, ugyanis sikerült legyőznie a Ghiczy mellé álló brassói csapatokat. Az őszi erdélyi diétán dicsérték őt, amiért a „zűrzavarokat és háborúkat” „csendes” tárgyalásokkal előzte meg, ezzel „az egész magyar nemzetnek nagy öröme és megmaradására örökös konföderációt szerzett”.⁶⁸ Az 1613-as magyar országgyűlésen a rendek sérelmezték az Erdély elleni támadást, vizsgálatot követeltek „e törvénytelen s magyar vért fecsérő hadjárat indítója [ti. Forgách] ellen”. Az udvar a hadjáratot azzal mentegette, hogy az a nádor s a magyar tanács beleegyezésével történt, s egyidejűleg Báthory politikájának „nagyravágyó s megbízhatatlan természetét” ecsetelték.⁶⁹

64 | Báthory 1612. jún. 21-i levele Thurzónak. EOE VI. 233–234; Báthory 1612. jún. 26-i előterjesztése a rendeknek. Uo. 236–238.

65 | „... király urunkkal ő fsgével és Magyarországgal az végre csinálta ő fsge az mostani uj confoederatiot, hogy az török ellen kardot vonjon és az keresztyénséggel egyet értsen ellene.” Gálffy György 1612. júniusi jelentése Thurzónak. Komáromy: *Báthory* 420–423; „... mind Magyarországnak s mind egyéb confoederatus országokban a hadakat egyben szerevén és táborban szállván, az fárat ellenséget könnyebben és nagyobb securitással verhetné ki az országból.” Thurzó válasza, uo. 425; Báthory 1612. jún. 10-i levele Thurzónak. Uo. 297; *Mikó Ferencz históriája* 235.

66 | Báthory 1612. júl. 12-i levele Thurzónak. Komáromy: *Báthory* 426. A fejedelem Dóczy Andrásnak a konföderáció melletti elkötelezettségét hangsúlyozza. Báthory 1612. júl. 30-i levele Dóczynak. EOE VI. 65.

67 | Botka Tivadar: Országos gyűléslet. Országos tisztelet. (II. közl.) *Magyar Tudományos Értekező* II. köt. 1862/2. 105–130. 115.

68 | Az 1612. novemberi szebeni országgyűlés határozatai. EOE VI. 252.

69 | Angyal Dávid–Dézsi Lajos: *i. m.* 124.

Szilágyi kiegyezésnek minősítette a Báthory által kötött utolsó megállapodást is, amely 1613 tavaszán jött létre Pozsonyban,⁷⁰ és melyet később megerősített az erdélyi országgyűlés. Angyal szerint Báthory „igen messze ment”, amikor kötelezte magát, hogy a szokásos éves adón és ajándékokon kívül más segítséget nem ad a töröknek, átkelési lehetőséget sem biztosít számukra a királyság felé, a titkos pontok közt pedig vállalta, hogy egy török elleni háború esetén csatlakozik a magyar királyhoz. Báthory ismét azt írhatta Thurzónak, hogy a „szent békeesség és egyezség” ezzel „tökéletesen” megvalósult. A szebeni gyűlésen a két ország konföderációjának megújítása céljából jelen volt a havasalföldi vajda követsége.⁷¹

A történeti értékelések szerint a szerződéssel Báthory hibát vétett, hiszen a Portával fennálló nézeteltérések elsimítása helyett a nyugati szövetség mellett döntött, ezzel pedig „magát egészen Mátyás karjaiba vetette”, „egészen megfeledezett a józan észről”. Bár mindez titokban történt, hamarosan a török méltóságok tudomására jutott, és ez megpecsételte sorsát.⁷² Az egyezménnyel megtörtént „Erdély átállása”, Báthory „megint meg akarta lendíteni az erdélyi hintapolitika eddig is mindig katasztrófát okozó mechanizmusát”.⁷³ A végzetes váltás védelem helyett valójában Báthory veszthez vezetett. Meglepő lépés ez, hiszen intő példaként szolgálhatott számára például rokona, Báthory Zsigmond sorsa. Bocskaitól, akinek udvarában megfordult, szintén megtanulhatta volna, hogy a fejedelmi szék biztosítéka a Portával való jó viszony. Ahogyan Kamuthy Farkas írta, a török beavatkozásának fő oka az, „hogy a római császárral ő felségével és Magyarországgal konföderált a mi kegyelmes urunk es országunk”.⁷⁴

Báthory nehezményezte, amiért a megállapodás ellenére nem fogadhatott hadat a királyság területén, miközben Thurzó intézkedéseket tett az érintett megyék felkelése, Erdély megsegítése érdekében. A fejedelem ugyanis a szövetségre hivatkozva kért nem „ímilyen-amolyan”, hanem „derekas” katonai segítséget.⁷⁵ Ugyanő október első felében azt írta, ellenállt volna a Bethlen Gábor fejedelemmé tételére érkező török csapatoknak, ám a nádor biztatására be akarta várni a „szent konföderáció”

70 | Erről lásd az erdélyi követség 1613. ápr. 11-i kötelezvényét. Roderich Goos: *i. m.* 416–417.

71 | Szilágyi Sándor: Báthory Gábor fejedelem bukása. (II. közl.) *Budapesti Szemle* V. köt. 1866. 383–427. 385–387; EOE VI. 71–72, 74–75. A pozsonyi kiegyezés pontjai, 1613. ápr. 11. Uo. 269–271. Az 1613. máj. 1–14-i szebeni országgyűlés határozatai. Uo. 276–278; Báthory 1613. máj. 10-i levele Thurzónak. Komáromy: *Báthory* 435; Angyal: *Báthory* 124; Angyal Dávid–Dézsi Lajos: *i. m.* 106.

72 | Szilágyi Sándor: *Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalása*. Eggenberger Ferdinánd, Pest 1867. (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből) 3; Salamon Ferenc: *Két magyar diplomata a tizenhetedik századból*. Ráth Mór, Pest 1867. XVII; Szalay József: *A magyar nemzet története*. III. Lampel Róbert, Bp. 1896. 226–227; Angyal: *Báthory* 123; Angyal Dávid–Dézsi Lajos: *i. m.* 106; Lukinich Imre: *i. m.* 231.

73 | Szekefi Gyula: *Bethlen Gábor. Történelmi tanulmány*. A bevezető tanulmányt és a Bethlen-irodalom kiegészítő fejezetét Pamlényi Ervin írta. Helikon, Bp. 1983. 46–48; Hóman Bálint–Szekefi Gyula: *Magyar történet*. IV. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp. 1935. 57; Péter Katalin: Bethlen Gábor uralkodásának első szakasza. *Confessio* 3. évf. 1980/1. 29–31; uó: A fejedelemség virágkora (1606–1660). In: *Erdély története*. II. Szerk. Makkai László, Szász Zoltán. Akadémiai, Bp. 1986. 638.

74 | Kamuthy Farkas 1613. szept. 1-i segélykérő levelét Thurzóhoz idézi Kubinyi Miklós: Thurzó György. Életrajzi vázlat. In: *Thurzó György levelei* LXXVI.

75 | Báthory 1613. júl. 30-i levele Dóczy Andrásnak. Okmányok és levelek az 1613-ik év történetéhez. Közli Szilágyi Sándor. *Történeti Lapok* II. évf. 1875/52. 821; Thurzó 1613. aug. 14-i levele Dóczynak. Uo. 822; Báthory 1613. szept. 22-i levele Dóczynak. Uo. 823; Forgách Zsigmond 1613. szept. 8-i levele Thurzónak. Komáromy: *Báthory* 439.

értelmében a királyságból érkező segítséget. A támadás fő okaként ő is a Porta tudomására jutott, Magyarországgal kötött „derekas konföderációt” nevezte meg. Ezzel állítása szerint a kereszténységgel való szövetség érdekében lemondott a törökök által számára ígért magyar királyságról. Szemére vetette Thurzónak a segítség késlekedését, panaszkodott II. Mátyás portai küldöttére és Bethlenre, akik állítólag Jenőt, Lippát és Vácot ígérték a szultánnak, és a fejedelem személyét a két nagyhatalom közti jószomszédi kapcsolat akadályának mondták. Tőle csupán egy várat kértek, Lippát, ám ő azt sem volt hajlandó átadni. A végveszélybe került Báthory egyik utolsó levelében kétségségetlen fogalmazott: „... kérjük, és kénszerítjük is az Nsgd hittell köteles velünk való konföderációjára, hogy Nsgd mingyarást adja értésünkre lészen-e derekas segítségünk?”⁷⁶

Az Erdélybe vonuló Szkender bég eközben a nádort, hogy Báthory védelmére kelve a törökkel kötött békét veszélyeztetné.⁷⁷ Érkeztek ugyan magyarországi segélyhadak Várad környékére, ám nem avatkoztak be a bukott fejedelem oldalán, Báthory pedig előbb méltóságát, majd hamarosan életét is elvesztette. Miközben Magyarországról évek óta igyekeztek őt meggyőzni arról, hogy szerződésben vállalja a török elleni harc lehetőségét, nem léptek fel érdekében a Portával szemben, nem merték vállalni a zsitvatoroki béke megszegését. Azt gondolnánk, mindez a konföderáció kudarcát jelentette, hiszen bebizonyosodott, hogy a kölcsönös segítségnyújtás ígérete ellenére cserbenhagyták a fejedelmet. A következő években azonban újabb hasonló szerződésekkel igyekeztek erősíteni a két magyar állam jószomszédi kapcsolatait. Ezekről azonban már egy következő tanulmányban lesz szó.

The Confederation of the Transylvanian and Hungarian Estates during the Principality of Gábor Báthory

Keywords: Transylvanian Principality, Hungarian Kingdom, Gábor Báthory, Confederation, Political relations

Settling the relations between the two Hungarian states by means of a confederation was an important element of István Bocskai's plans. In addition, it was one of the central ideas of his last will. He wanted to ensure good neighbourly relations by means of a treaty, providing for mutual assistance and the keeping of the Peace of Vienna, concluded at the end of the Fifteen Years' War. After his death, the idea of confederation, the constant and mutual aspiration to confederation, was the main principle defining the relationship between Hungary and Transylvania. Both sides were equally interested in establishing and maintaining cooperation. This took place at a time when confederations between estates were spreading in Central Europe. During the nearly five and a half years of Gábor Báthory's rule, four agreements were concluded to establish close relations between the two states. Báthory's excessive rapprochement with royal Hungary eventually led to his fall.

76 | Báthory okt. 9-i levele Thurzónak. Komáromy: *Báthory* 440–443; Báthory okt. 9-i levele Thurzónak (a levél folytatása). Komáromy András: *Adatok Báthory Gábor fejedelem történetéhez. Történelmi Tár* 1902. 83–85.

77 | Szkender pasa, kanizsai beglerbég 1613. okt. 12-i levele Thurzó Györgynek. MNL OL, Archivum familiae Thurzó (E 196), fasc. 76. fol. 44–45.